

KOMUNIKAT

Paweł K. Gąsiorczyk¹

Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach

ORCID: 0000-0001-5332-6037

Rola prewencji społecznej w rozwijaniu bezpieczeństwa w instytucjach oświaty na przykładzie lekcji muzealnych Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach

The role of social prevention in developing safety in educational
institutions on the example of museum lessons of
the Central Fire Museum in Myslowice

W Polsce znajduje się około 1000 muzeów. Jednym z nich jest dość nietypowe muzeum techniki, czyli Centralne Muzeum Pożarnictwa (CMP) w Mysłowicach, które od blisko 50 lat prezentuje dorobek straży pożarnych, a rokrocznie odwiedza je ok. 30 000 zwiedzających. Placówka ta jest również jednostką organizacyjną Państwowej Straży Pożarnej, bezpośrednio podległą Komendzie Głównej PSP, a poza oddziałem głównym w Mysłowicach posiada oddział zamiejscowy w województwie wielkopolskim o nazwie Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa w Rakoniewicach (Gąsiorczyk, 2020).

Przez lata spełniało ono szereg zadań wynikających ze statutu, takich jak trwała ochrona dóbr kultury w zakresie obrazującym historyczny rozwój

---

¹ Paweł Gąsiorczyk: dr, Wydział Dokumentacji Zbiorów Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, e-mail: pkgasiorczyk@cmp-muzeum.pl

ochrony przeciwpożarowej, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej dotyczących ochrony przeciwpożarowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetyki oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami.

W zasobie muzealnym znajduje się ponad 4000 obiektów. Nie jest to może liczba bardzo duża, przy czym należy zaznaczyć, że spora część eksponatów to muzealia wielkogabarytowe, w tym najstarsza w Polsce pompa strażacka, czyli czterokołowa sikawka konna z 1717 roku. Centralne Muzeum Pożarnictwa posiada również własną bibliotekę liczącą ponad 5000 woluminów, a kolekcja wciąż się powiększa.

Wśród zadań realizowanych w muzeum są również te z zakresu prewencji społecznej Państwowej Straży Pożarnej, dotyczące zagadnień związanych z szeregiem zagrożeń, z których skutkami na co dzień zmagają się strażacy. Wśród nich możemy wymienić pożary, ale i zatrucia tlenkiem węgla, podtopienia czy zagrożenia naszego życia i zdrowia wynikające ze złych warunków atmosferycznych. Warto podkreślić, iż katalog zdarzeń jest bardzo szeroki, a części z nich można by skutecznie zapobiec poprzez właściwą edukację, czyli prewencję społeczną, którą zajmuje się Państwowa Straż Pożarna, w tym także Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach. Celem niniejszego komunikatu jest przedstawienie działań edukacyjnych Centralnego Muzeum Pożarnictwa w zakresie wspomnianej prewencji społecznej.

Prewencja społeczna PSP to wedle szeroko rozpowszechnionej definicji „dostarczenie wiedzy oraz informacji, mająca na celu zmianę postaw i wzrost świadomości społeczeństwa poprzez inicjowanie, prowadzenie i koordynowanie, działań i programów dotyczących ochrony przeciwpożarowej, ratownictwa, obrony cywilnej i ochrony ludności; edukację na rzecz bezpieczeństwa publicznego oraz prowadzenie działalności popularyzatorskiej i promocyjnej” (Prewencja społeczna, b.d.; Prewencja społeczna PSP, b.d.).

W tym miejscu można sobie zadać pytanie, czy prewencja społeczna to coś nowego? Odpowiedź nie jest do końca jednoznaczna. Ze względu na fakt, iż niemal od samego początku istnienia zorganizowanej ochrony przeciwpożarowej jednym z jej zadań były działania prewencyjne, zwane wówczas profi-

laktycznymi, które miały doprowadzić do braku konieczności prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych, czyli ograniczenia ilości niebezpiecznych zdarzeń, w tym głównie pożarów.

Po II wojnie światowej wspomniane zapobieganie pożarom miało także swój wyraz w postaci działalności profilaktyczno-edukacyjnej, którą zwano propagandą strażacką, a jej rola była tak duża, że pod koniec lat 40. XX stworzono w samorządach i strażach specjalne stanowiska instruktorów ds. prewencji i propagandy. Ich zadaniem było edukowanie i informowanie społeczeństwa w zakresie bezpiecznego obchodzenia się z ogniem, ale także pokazywano dobre i piętnowano złe praktyki w miejscach pracy czy zamieszkania. W tym celu wydawano również książki, broszury, filmy, kalendarze oraz plakaty. Działania te podejmowały zawodowe oraz ochotnicze straże pożarne, nierzadko przy wsparciu PZU czy Centralnej Rady Związków Zawodowych (zob. Burzyński, 1979; Brodowski i in., 1971).

Jednocześnie należy wyraźnie podkreślić, że obecny zakres działań prewencyjnych jest o wiele większy niż w latach 1945–1992, głównie ze względu na ciągle rozszerzający się wachlarz zagrożeń. Obecnie aby właściwie edukować, stosuje się wiele innowacyjnych środków, w tym multimedialnych.

Centralne Muzeum Pożarnictwa już od wielu lat stara się uwrażliwiać zwiedzających na różnego rodzaju niebezpieczeństwa. Już w 2010 roku w oddziale zamiejscowym CMP, czyli w Wielkopolskim Muzeum Pożarnictwa w Rakoniewicach udało nam się stworzyć i udostępnić pierwszą w Polsce multimedialną salę edukacyjną, tzw. Multimedialną Salę Edukacji Pożarniczej. Sukces tego projektu przerodził się w program „Bezpieczny Dom” oraz „Bezpieczna+”, który stał się ogólnopolskim działaniem edukacyjnym, skierowanym do dzieci i młodzieży szkolnej, mającym na celu edukację na temat bezpiecznego zachowania w sytuacjach zagrożenia. Za pomocą tego programu można w sposób skuteczny i aktywny promować bezpieczne zachowania w sytuacji zagrożenia, szczególnie wśród najmłodszych mieszkańców (Bezpieczny Dom, b.d.).

Nowe możliwości realizacji zadań w zakresie prewencji społecznej PSP przyniósł 2016 rok, w którym to w Wielkopolskiej Komendzie Państwowej Straży Pożarnej zrodził się pomysł stworzenia nowego narzędzia multimedial-

nego, jakim był Mobilny Symulator Zagrożeń Przeciwożarowych Domu Jednorodzinne. Autorkami pomysłu były mł. bryg. Alicja Borucka i st. kpt. Emilia Pałubicka-Florczak, a realizacji zadania podjęła się poznańska firma MLabs Sp. z o.o. (Borucka, 2017).

Mobilny Symulator Zagrożeń Przeciwożarowych Domu Jednorodzinne to profesjonalna replika domu jednorodzinne wraz z wyposażeniem. Dodatkowo znajduje się w nim pięć nieruchomych modeli osób mających odgrywać rolę członków rodziny. Wśród nich są postacie tzw. babci, dziadka, mamy, taty oraz córki. Symulatorem można zarządzać za pomocą specjalnie zaprojektowanej aplikacji bazującej na systemie Android, która pozwala na tworzenie różnych scenariuszy zagrożeń. Makieta została wykonana w skali 1:12. Posiada ona sześć pomieszczeń, które rozmieszczono na trzech kondygnacjach. Wśród zaprojektowanych przestrzeni znajdują się: pokój dziecięcy, łazienka, kuchnia, sypialnia, salon, kotłownia. W każdym z nich przewidziano szereg zagrożeń, m.in. niebezpieczeństwo pożaru, w tym komina, ryzyko porażenia prądem elektrycznym czy zatrucie czadem. Dużą atrakcją są efekty dźwiękowe oraz świetlne. Dodatkowo symulator posiada wbudowaną zadymiarę, która umożliwi ukazanie zadymianie pomieszczeń, a w konsekwencji rozprzestrzenianie się dymu. Atrapy czujek czadu i dymu oraz paneli fotowoltaicznych pozwalają nawiązać do najnowszych trendów w budownictwie i ochronie przeciwpożarowej, m.in. wskazując, jaką rolę odgrywają czujki przeciwpożarowe.

Od wielu lat Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach ma w swojej ofercie kilkanaście lekcji muzealnych. Wśród nich znajduje się kilka poświęconych *stricte* dziejom rozwoju ochrony przeciwpożarowej w wielu aspektach, przygotowane dla starszych grup wiekowych, m.in. przedstawiają historię organizacji strażackich w Polsce, takich jak: *Żeńskie drużyny pożarnicze*, *Samarytanki*, *Kobiety w służbie ochrony przeciwpożarowej – wybrane aspekty*, *Polska i zagranica*, *Historia śląskiego pożarnictwa*, *Historia straży w Zagłębiu Dąbrowskim*, *Ochrona przeciwpożarowa – działalność straży w Królestwie Polskim Kongresowym (1815–1918)*. Dodatkowo omawiany jest rozwój współczesnej techniki pożarniczej w lekcji pod tytułem *Historia motopomp strażac-*

kich, poruszamy również rolę ognia w sztuce na zajęciach o tytule *Straż pożarna w sztuce, architekturze i literaturze*.

Kolejną grupę zajmują lekcje, które można również zaliczyć do kategorii warsztatów skierowanych dla różnych grup wiekowych. W każdej z nich prowadzący stara się dostosować standard językowy do właściwej grupy odbiorców. W tym celu zwraca się również uwagę na inne aspekty lekcji i ilość podawanych informacji. Dla młodszych są to m.in. *Jak zostać strażakiem?*, gdzie omawia się cechy kwalifikujące osoby do bycia strażakiem, szkolnictwo pożarnicze, ale również wspomina się o bezpiecznym przemieszczaniu się po drogach oraz roli i wadze odblasków. Do najmłodszych uczestników naszych zajęć skierowana jest lekcja o nazwie *Europejski numer alarmowy 112*, gdzie poprzez naukę wierszyków, piosenek oraz zajęcia plastyczne dzieci przyswajają sobie wiedzę o numerze 112 oraz o tym, jak alarmować służby ratunkowe na wypadek zdarzeń potencjalnie niebezpiecznych dla zdrowia i życia ich oraz ich bliskich. W lekcji muzealnej o nazwie *Pierwsza pomoc*, w której mogą uczestniczyć grupy z różnych kategorii wiekowych, poruszamy zagadnienia związane z udzielaniem pomocy w zakresie pierwszej pomocy przedmedycznej. W jej trakcie uczestnicy mają możliwość ćwiczeń na posiadanych przez muzeum fantomach, a także zaznajamiamy ich z działaniem i zastosowaniem przenośnych defibrylatorów automatycznych, czyli coraz częściej występujących w przestrzeni publicznej AED (Edukacja muzealna, b.d.).

Ostatnią lekcją muzealną, o której warto wspomnieć w tym krótkim omówieniu działalności edukacyjnej Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, są zajęcia realizowane pod tytułem *Bezpieczny dom*. W ich trakcie wykorzystywane jest wspomniane powyżej narzędzie multimedialne, czyli Mobilny Symulator Zagrożeń Pożarowych Domu Jednorodzinnego, zwany popularnie „domkiem”. Wspomniany symulator jest wysoce zaawansowanym technicznie narzędziem interaktywnym, który w znaczący sposób oddziałuje na wyobraźnię osób biorących udział w zajęciach, a jednocześnie uatrakcyjnia i poprawia skuteczność zajęć edukacyjnych dla dzieci oraz dorosłych. Dodatkową funkcjonalność wzmacniają zamontowane komputery i urządzenia elektroniczne, dzięki którym możliwe jest manualne włączanie/wyłączanie wszelkich urządzeń wewnątrz domku, definiowanie i odtwarzanie

wielu dynamicznych scenariuszy (Mobilny Symulator Zagrożeń Pożarowych Domu Jednorodzinne).

Obecnie wykorzystujemy pięć scenariuszy zagrożeń. Są to m.in. pożar pokoju dziecięcego, gdzie zainscenizowano sytuację ukazującą niebezpieczeństwa związane z używaniem zapalek przez dzieci bez nadzoru. Jednocześnie we wspomnianym pokoju znalazły się wadliwe urządzenia elektryczne oraz czujka dymu. Ich umieszczenie pozwala na poruszenie dodatkowych tematów związanych z niebezpieczeństwem porażenia prądem.

Za pomocą scenariusza przeprowadzonego w kuchni staramy się uwrażliwiać uczestników na zagrożenia związane z niewłaściwym gaszeniem pożaru oleju. Dzięki wbudowanemu w symulator komputerowi oraz podłączonemu ekranowi zewnętrznemu jesteśmy jednocześnie w stanie odtworzyć krótkie filmiki pokazujące skutki gaszenia pożaru tłuszczu wodą. Ponadto znajdująca się w kuchni miniaturowa gaśnica jest elementem, na którym możemy zbudować pogadankę o podręcznym sprzęcie gaśniczym i zachęcać do posiadania go we własnych domach.

Kolejny z zaprojektowanych scenariuszy jest realizowany w tzw. sypialni, w której umieszczono miniaturową postać tzw. babci. W pomieszczeniu tym widocznych jest szereg zagrożeń, takich jak palenie tytoniu w łóżku, wadliwy grzejnik elektryczny, źle odłożone żelazko, czy też przykrycie żarówki tkaniną. Od prowadzącego zależy, na jakie niebezpieczeństwa zwróci uwagę uczestników pokazu. W naszym symulatorze wybuch pożaru jest spowodowany promieniowaniem cieplnym z zakrytej żarówki.

Następnie możemy przyjrzeć się pokojowi, w którym przebywa tzw. dziadek. Siedzi on na kanapie paląc fajkę. W bliskości umieszczonego w salonie kominka stoi ozdobiona lampkami choinka. Warto zwrócić uwagę, że kominek nie posiada zabezpieczenia w postaci szyby, a przed nim leżą szczapy drewna. Wedle opracowanego w naszym symulatorze scenariusza zagrożeniem są światełka choinkowe nieposiadające odpowiedniego atestu, przez co doprowadziły do zwarcia instalacji.

Ostatnim realizowanym scenariuszem jest pożar w kotłowni. We wspomnianym pomieszczeniu znajduje się kocioł węglowy. Jednocześnie został tam zainscenizowany bałagan, możemy tam zauważyć m.in. składowane bli-

sko pieca śmieci. Widoczny tam nieporządek stwarza zagrożenie pożarowe, a jednocześnie uniemożliwia prowadzenie skutecznej akcji gaśniczej, co w konsekwencji staje się bezpośrednią przyczyną pożaru. Zainscenizowany wygląd pomieszczenia staje się punktem wyjścia do pogadanki o przechowywaniu odpadów oraz o odpowiednim dbaniu o porządek w pomieszczeniach gospodarczych. Dopełniającym elementem jest komin, który przechodzi przez wszystkie kondygnacje budynku, a jego widowiskowy symulowany pożar przypomina o konieczności regularnych przeglądów kominarskich.

Dodatkowymi pomieszczeniami omawianymi w trakcie zajęć są łazienka i klatka schodowa. W pierwszym z nich znajduje się postać biorącej kąpiel w wannie kobiety, a na brzegu wanny leży podpięta do prądu suszarka. Dodatkowo możemy zobaczyć gazowy ogrzewacz wody oraz zaklejone otwory wentylacyjne. Na bazie tej scenografii w trakcie prowadzonych zajęć odtwarzany jest krótki film animowany o zatruciach tlenkiem czadu. Na schodach i półpiętrach klatki schodowej rozrzucone zostały przedmioty, aby umożliwić rozmowę o bezpiecznej ewakuacji.

W tym miejscu warto wspomnieć, że w trakcie odtwarzania tzw. scenariuszy pojawiają się efekty świetlne, dźwiękowe oraz wydobywający się dym, które w sposób realistyczny oddają grozę prezentowanych zdarzeń, dodatkowo pobudzając wyobraźnię uczestników. Ponadto efekty dźwiękowe, które imitują działanie czujek przybliżają i zaznajamiają ze sposobem ich alarmowania o niebezpieczeństwie. W większości pomieszczeń znajdują się kamery HD, które pozwalają mieć lepszy wgląd w odgrywane się wydarzenia, a także dają możliwość zaprezentowania ich szerszemu gronu odbiorców. W ten sposób w prowadzonych przez nas zajęciach mogą uczestniczyć grupy składające się od kilku do kilkudziesięciu osób.

Kilkuletnia eksploatacja mobilnego symulatora, a w tym przeprowadzenie kilkuset lekcji muzealnych oraz przeszkolenie paru tysięcy osób wykazała jego wysoką skuteczność jako narzędzia wspomagającego działania edukacyjne prowadzone przez CMP. Należy wspomnieć, że dzięki zastosowanym w nim zaawansowanym rozwiązaniom technicznym oraz wielotorowemu przekazowi lekcje muzealne prowadzone przy jego pomocy budzą – wedle prowadzonych przez CMP statystyk – największe zainteresowanie wśród od-

wiedzących. W tym miejscu warto zaznaczyć fakt, iż zastosowanie tego narzędzia multimedialnego nie jest możliwym bez wciąż poszerzanej wiedzy i kompetencji edukatorów, czyli osób obsługujących mobilny symulator. W trakcie prowadzonych od 2016 roku zajęć można zauważyć, że interakcje prowadzących zajęcia z ich uczestnikami w skuteczny sposób pobudzają motywację poznawczą obu stron, jednocześnie utrwalając wiedzę odbiorców oraz zwracając ich uwagę na szereg zagrożeń związanych z bezpieczeństwem oraz sposoby ich uniknięcia w przyszłości.

Reasumując, Centralne Muzeum Pożarnictwa od momentu swego powstania w 1975 roku realizuje szereg zadań, w tym edukacyjnych mających na celu promowanie zagadnień związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem pożarowym. Od kilku lat wachlarz podejmowanych zagadnień związanych z bezpieczeństwem znacząco się rozszerzył, wpisując się w katalog działań z zakresu prewencji społecznej Państwowej Straży Pożarnej. W niniejszym komunikacie starano się wykazać, że prewencja społeczna PSP nie jest nowym zagadnieniem, a wciąż rozwijanym. Ważną rolę w działalności prewencyjnej Państwowej Straży Pożarnej spełnia Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, które posiada szeroką ofertę edukacyjną. Wśród niej należy zwrócić uwagę na zajęcia realizowane przy pomocy nowoczesnych urządzeń multimedialnych specjalnie, w tym celu zaprojektowanych oraz zbudowanych. Wszystkie podejmowane działania nie byłyby możliwe, gdyby nie nieustanna edukacja osób prowadzących zajęcia oraz używanie najnowszych zdobyczy techniki, które czynią możliwe stworzenie atrakcyjnego i wielowektorowego przekazu. Centralne Muzeum Pożarnictwa poprzez działania edukacyjne dociera ze swoją ofertą do kilku tysięcy osób rocznie, głównie dzieci i młodzieży, przyczyniając się do rozwijania bezpieczeństwa w instytucjach oświaty.

II. 1. Makieta domku wraz z podpiętym ekranem zewnętrznym

Źródło: zasoby cyfrowe CMP.

II. 2. Widok ogólny symulatora

Źródło: zasoby cyfrowe CMP.

II. 3. Przykładowe zajęcia wyjazdowe w przedszkolu

Źródło: zasoby cyfrowe CMP.

II. 4. Wykorzystanie symulatora w muzeum

Źródło: zasoby cyfrowe CMP.

Streszczenie: W prezentowanym artykule autorzy poruszają kwestie związane z działalnością edukacyjną Centralnego Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach. Mysłowicka placówka muzealna, będąca jednocześnie jednostką organizacyjną Państwowej Straży Pożarnej, ma w swojej ofercie szereg zajęć edukacyjnych dla różnych grup wiekowych. Część z nich wpisuje się w zadania realizowane w zakresie działań związanych z szeroko pojętą prewencją społeczną. Jedną z takich lekcji są zajęcia pod tytułem „Bezpieczny Dom”, które prowadzone są za pomocą Mobilnego Symulatora Zagrożeń Pożarowych Domu Jednorodzinnego, innowacyjnego narzędzia multimedialnego. Za jego pomocą można poruszyć zagadnienia związane z: niebezpieczeństwem używania otwartego ognia, gaszenia pożaru tłuszczu, używania gaśnic, czujek tlenku węgla, ale także, co jest ważne, tematy alarmowania i bezpiecznej ewakuacji. Symulator jest wyposażony w dwa komputery sterowane specjalnie zaprojektowaną aplikacją oraz instalacje umożliwiające wytwarzać efekty świetlne i dźwiękowe. W ten sposób możliwe jest wielotorowe oddziaływanie na percepcję odbiorcy, przez co przekazane informacje ulegają wzmocnieniu i głębiej zapadają w pamięć, tworząc właściwe wzorce zachowań w sytuacjach niebezpiecznych.

Abstract: In the presented article, the authors address issues related to the educational activities of the Central Museum of Fire Fighting in Myslowice. The Myslowice museum, which is also an organizational unit of the State Fire Service, has in its offer a number of educational activities for different age groups. Some of them are part of the tasks implemented in the field of activities related to social prevention in the broadest sense. One such lesson is the class titled “Safe Home,” which is conducted using the Mobile Simulator of Single-Family House Fire Hazards, an innovative multimedia tool. With its help it is possible to address issues related to: the dangers of using an open fire, putting out a grease fire, using fire extinguishers, carbon monoxide detectors, but also, importantly, the topics of alarming and safe evacuation. The simulator is equipped with two computers controlled by a specially designed application, as well as installations to produce light and sound effects. In this way,

it is possible to have a multi-faceted effect on the perception of the viewer, so that the information conveyed is reinforced and sinks deeper into the memory, creating the right behavioral patterns in dangerous situations.

Słowa kluczowe: prewencja społeczna, Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, lekcje muzealne, edukacja muzealna, mobilny symulator zagrożeń pożarowych, multimedia w edukacji

Keywords: social prevention, Central Museum of Firefighting in Mysłowice, museum lessons, museum education, mobile fire hazard simulator, multimedia in education

Bibliografia

- Borucka, A. (2017). *Domek zagrożenia*. Pobrane 8 września 2023 z: <https://www.ppoz.pl/roznosci/index/Domek-zagrozen/idn:1709>.
- Burzyński, E. (1979). *Co to jest pożar?* Warszawa: Instytut Wydawniczy CRZZ.
- Brodowski, K., Buryk, M., Głowińska, M., Górecki, L., Mierzwiński, Z., Radwański, Z., Smykała, J., Szmidt, S., Waligóra, E., Wiśniewski, A. (1971). *Poradnik działacza OSP*. Olsztyn: Olsztyńskie Zakłady Graficzne.
- Gąsiorczyk, P. K. (2020). 45 lat CMP w Mysłowicach – najważniejsze wydarzenia i okresy działalności muzeum. *Przegląd Pożarniczy*, 11, 44.
- Bezpieczny dom. (b.d.). Pobrane 8 września 2023 z: <https://www.gov.pl/web/kmpsp-radom/bezpieczny-dom>.
- Edukacja muzealna. (b.d.). Pobrane 8 września 2023 z: <http://cmp-muzeum.pl/edukacja-muzealna/>.
- Mobilny Symulator Zagrożeń Pożarowych Domu Jednorodzinnego. (b.d.). Pobrane 8 września 2023 z: <https://www.mlabs.pl/post/mobilny-symulator-zagrozen-pozarowych-budynek-jednorodzinny>.

Prewencja społeczna. (b.d.). Pobrane 8 września 2023 z: <http://oficerpsp.pl/prewencja-spoeczna/>.

Prewencja społeczna Państwowej Straży Pożarnej (PSP). (b.d.). Pobrane 8 września 2023 z: <https://www.gov.pl/web/kppsp-sepolno-krajenskie/prewencja-spoeczna-panstwowej-strazy-pozarnej>.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 11.09.2023 r.

Data akceptacji artykułu: 15.12.2023 r.